

ב"ה ימי עיון בתנ"ך התשע"ז

שם השיעור: מה בין 'אני' ל'אנכי' בלשון התורה (שיעור מס' 153)
מתוך: מקראות לפרשת יתרו   לזכר ד"ר יחיאל בן-נון ז"ל
שם המרצה: הרב יואל בן-נון

אֲנֹכִי ה' אֱ-לֹהֶיךָ   אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם,
מִבֵּית עַבְדִּים –

1 לא יִהְיֶה לְךָ אֱלֹהִים אֲחֵרִים עַל פְּנֵי!
2 לא תַעֲשֶׂה לְךָ פֶסֶל וְכָל תְּמוּנָה
אֲשֶׁר בַּשָּׁמַיִם מִמַּעַל
וְאֲשֶׁר בָּאָרֶץ מִתַּחַת
וְאֲשֶׁר בַּמַּיִם מִתַּחַת לָאָרֶץ!
3 לא תִשְׁתַּחֲוֶה לָהֶם!
4 וְלֹא תַעֲבֹדֵם!

כִּי אֲנֹכִי ה' אֱ-לֹהֶיךָ אֱ-ל קִנְיָא,
פְּקֹד עֹון אָבֶת עַל-בָּנָיִם,
עַל-שְׁלֵשִׁים וְעַל-רַבָּעִים,
לְשָׁנָא;
וְעָשָׂה חֶסֶד לְאֵלִפִּים,
לְאַהֲבֵי וּלְשִׁמְרֵי מִצְוֹתַי.

5 לא תִשָּׂא אֶת שֵׁם ה' אֱ-לֹהֶיךָ לְשֹׁוא!

כִּי לֹא יִנְקֶה ה' אֶת אֲשֶׁר יִשָּׂא אֶת שְׁמוֹ לְשֹׁוא.

זְכוֹר אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת לְקַדְּשׁוֹ;
שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲבֹד וְעָשִׂיתָ כָּל מְלֶאכֶתֶךָ;
יוֹם הַשְּׁבִיעִי שַׁבָּת לַה' אֱ-לֹהֶיךָ –

6 לא תַעֲשֶׂה כָּל מְלֶאכָה,
אֲתָה,
וּבִנְךָ וּבִתְּךָ,
עַבְדְּךָ וְאִמְתְּךָ,
וּבַהֶמְלֶכֶת
וְגֵרְךָ אֲשֶׁר בְּשַׁעְרֶיךָ!

ב"ה ימי עיון בתנ"ך התשע"ז

כִּי שֵׁשֶׁת־יָמִים עָשָׂה ה' אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ,
 אֶת הַיָּם וְאֶת כָּל אֲשֶׁר בָּם,
 וַיָּנַח בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי;
 עַל־כֵּן בֵּרַךְ ה' אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת וַיְקַדְּשֶׁהוּ.
 כִּבְד אֶת אָבִיךָ וְאֶת אִמְךָ,

לְמַעַן יֵאָרְכוּ יְמֵיךָ עַל הָאָדָמָה אֲשֶׁר ה' אֱ-לֹהֶיךָ נָתַן לָךְ.

'אני' או 'אנכי'?

מדוע אמר ה' לאברהם בפתיחת הברית בין הבתרים (בראשית ט"ו, ז) – "אני ה' אשר הוצאתיך מאור כשדים ...",¹ ואילו 'עשרת הדיברות' פותחים ב-"אנכי ה' א-להיך, אשר הוצאתיך מארץ מצרים מבית עבדים"?

העברית המקראית משתמשת גם ב"אני" וגם ב"אנכי".

רוב הלשונות השמיות משתמשות ב'אנא' (= 'אנא/אן') (ארמית, ערבית, אתיופית), או ב'אנכ' (= 'אנכ/אנכו/אנוכ') (אכדית, כנענית, מואבית),² ובשפות בודדות (אוגריתית, פניקית) בשניהם באותו מובן, כגון, אותו המשפט בדיוק, פעם ב'אנא' ופעם ב'אנכו'.

לשון המקרא משתמשת גם ב'אני' וגם ב'אנכי', ובגיוון משמעות – חיווי פשוט ב'אני', ומתח רב ב'אנכי'.

בסיפור הברכה של יצחק לשני בניו, והופעת יעקב בדמות עשו, פתח יעקב ואמר "אבי" – בעודו חושש ומנסה לרצות – ויצחק ענה ושאל: "הנני, מי אתה בני?" – כאן יעקב ענה ברעדה – "אנכי עשו בלךך ..." (בראשית כ"ו, יח-יט). לעומת זה, כאשר בא עשו מצידו, ואמר ליצחק בסגנונו: "יקם אבי ויאכל מציד בנו, בעבור תברכני נפשך" – ויצחק שאל בחרדה: "מי אתה?" – ענה עשו בפשטות, כמי שאינו מבין את סיבת השאלה – "אני בנך בלךך עשו" (שם, לא-לב).

בפרשת חלום יעקב נחשף ההבדל בין סגנון 'אני' לסגנון 'אנכי', מבחינה לשונית וספרותית. גם בה יש קריאה כפולה, מעין שתי בחינות (או שני רבדים) בכתוב, מבלי לקטע את הפרשה.

אם נקרא מתחילת הפרשה (ויצא יעקב...) "אני", בראשית כ"ח, י) עד סוף ההתגלות הפותחת ב-"אני ה'" (= עד סוף פס' יד: "ונברכו בך כל-משפחות האדמה וברעך"), אנו מבחינים בנימת ההרגעה הבוטחת, הוודאית, שמאפיינת את הביטוי 'אני', ובמיוחד את "אני ה'", בלשון המקרא.

מפסוק טו – "והנה אנכי עמך" – מופיעה נימת המתח והחרדה, שמאפיינת את הביטוי 'אנכי', בלשון המקרא. מכאן ואילך מתוארת היראה הגדולה, הזעזוע הרגשי, שמלווים את ההתגלות, דווקא בעת, שיעקב יוצא מארץ אבותיו, בניגוד כה חריף לדבר ה' אל אברהם ויצחק.

כמו במקומות רבים מתנהל דו-שיח בין ה' לבין הנביא, כשמילת 'אנכי' משמשת מילת מפתח –

¹ ראו בספרי – יואל בן-נון, פרקי האבות בספר בראשית, אלון-שבות תשס"ג, עם 48-54.

² רק באוגריתית, בפניקית ובארמית עתיקה (הכתובות מ'ספירה'), אפשר למצוא את שני הכינויים, אבל בלי גיוון משמעות. ראו במילון של קהר-באומגרטר,

L. Köhler, W. Baumgartner, *The Hebrew and Aramaic Lexicon of the Old Testament I*, Leiden 1994, pp. 69-72

ב"ה ימי עיון בתנ"ך התשע"ז

הפרשה הקלסית היא מעמד הסנה (שמות ג'), שיש בה כמה ביטויים שקושרים אותה לחלום יעקב, כמו קדושת ה'מקום'. 'אנכי' מופיע במעמד הסנה בחלקו הראשון, פעמיים בפי ה' וכנגדן פעמיים בתגובות משה - ובחלקו השני, פעמיים בפי משה וכנגדן פעמיים בדבר ה', ועוד פעם אחרונה מכרעת (ד', טו) : "ואנכי אהיה עם פך...". רק פעם אחת נזכר 'אני' במעמד הסנה, בנימה הוודאית והבוטחת : "ואני ידעתי, כי לא יתן אתכם מלך מצרים להלך (ג', יט).

ההבחנה בין סגנון 'אני' הבוטח, לבין סגנון 'אנכי' הרווי ביטויים שונים של מתח וחרדה, נמצאת פורייה ויעילה לאבחן רבדים בסיפור המקראי, וכפל בתיאורי ההתגלות, לא פחות מאשר האבחנה הידועה בין שם ה' לבין שם א-להים. שני השמות מופיעים בתיאור ההתגלות בסנה, ולעומתו בדבר ה' למשה בפרשת 'וארא' (שמות ו', ב-ח). יתר על כן, בפרשת 'וארא' יש גם ביטויים מובהקים של ברית מילה (בראשית י"ז) וגם ביטויים מובהקים של ברית בין הבתרים ובראשית ט"ו). אולם ההבדל הבולט בין שתי הפרשיות, הוא ההבדל בין סגנון 'אנכי' (בסנה), וסגנון 'אני' ה'" (ב'וארא').

לדיבורים הראשונים בעשרת הדיברות יש מסגרת כפולה – "אנכי ה' א-להיך" פותח, וגם חותם – "כי אנכי ה' א-להיך א-ל קנא...", ומסגרת כפולה זו כוללת עבר ועתיד – חסד הגאולה ממצרים עם אמונת ההשגחה ותשלום הגמול בשכר ועונש לכל הדורות. בכך היא מציבה את עיקרי האמונה כמקיפים, מסבירים ומבססים את האיסורים על עבודת אלילים לכל סוגיה.

מכאן ברור גם ש"אנכי" איננו רק פתיחה המגדירה את המצווה להמשך, 3 אלא תביעה מחייבת ומוגדרת, שיש בה מצווה על זכירה, קבלה ואזהרה. בצדק ראו בה חז"ל מצווה, וכך מנה אותה הרמב"ם כמצווה הראשונה.

השימוש ב"אנכי" במקום "אני" מוכיח זאת, ודווקא מתוך ההשוואה המתבקשת למאמר ה' לאבר[ה]ם. "אני ה' אשר הוצאתיך מאור כשדים" (בראשית ט"ו, ז), שאינו אלא פתיח להמשך, וההמשך הוא העיקר: "לתת לך את הארץ הזאת לרשתה".

'אני' הוא חיווי פשוט, ו'אנכי' תמיד טעון מתח. אילו נפתחו הדיברות בלשון 'אני', לא היה נקבע בתודעת האומה דיבור "אנכי..." כדיבור תובע ומחייב.

"אנכי ה' א-להיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים מבית עבדים", הוא לשון מחייב, ותובע זכירה ושמירה בכל חלקי הנפש, כמו: "שמעה עמי ואדברה ישראל ואעידה בך, א-להים א-להיך אנכי" (תהילים נ', ו).

³ ראה ראב"ע בפירושו הארוך לשמות כ', א.